

Keresztély Ágost egy hosszabb „magyarországi tartózkodása”

Az érsek 1711-1713 közötti magyarországi tartózkodása és lehetséges
tevékenysége az 1713-1715 közötti esztergomi visitatio canonica-val
kapcsolatos levelezései tükrében

Fejes Csaba

Bevezetés

A XVIII. század eleji Magyarország katolikusságának és mondhatjuk, hogy az egész országnak egyik legkiemelkedő alakja volt Keresztély Ágost esztergomi érsek, aki az 1700-as évek első két és fél évtizedében volt az egyházmegye főpásztora egészen pontosan 1707-1725 között. Sachsen-zeitzi Keresztély Ágost szász herceggként látta meg a napvilágot 1666-ban, akit a család hagyományai szerint evangélikusnak kereszteltek szülei. Azonban fiatal felnőttként – néhány év katonáskodás után - saját döntéséből katolizált, ami után nem sokkal később a papi hivatást és szolgálatot választotta a világi karrierépítés és a hatalomban való előrehaladás helyett.

Keresztély Ágost egyházi karrierje az 1695-ös pappá szentelését követően¹ – elsősorban hercegi származásának, másodsorban rátermettségének köszönhetően – igen meredeken emelkedett felfelé, melynek keretében nagyon hamar eljutott az esztergomi érseki, majd pedig a bíborosi címig. Ezekkel a kapott kiváltságokkal és méltóságokkal azonban egyáltalán nem bánt könnyelműen, hanem komolyan és a Katolikus Egyház, valamint Magyarország javát szolgálta hivatalainak felelősségteljes és lelkiismeretes ellátása által.²

Keresztély Ágost kötelességei között az érseki és lelkipásztori hivatás mellett a diplomáciai szolgálat is meghatározó helyet foglalt el. I. Lipót (1657-1703), utána utóda I. József (1703-1711), s végül VI. Károly (1711-1740) német-római császárok mindhárman komolyan számítottak a szász bíboros diplomáciai szolgálataira. Ez a három császár részéről fennálló töretlen bizalom nem volt alaptalan, hiszen Keresztély Ágost gyakran bizonyította rátermettségét a nemzetközi diplomácia területén is.

A nemzetközi diplomácia terén Keresztély Ágost első kiemelkedő eredménye az 1696-ban megüresedett lengyel trón betöltése ügyében játszott meghatározó szerepe volt. A szász főpap volt ugyanis az, aki rá tudta venni az eredetileg szintén evangélikus vallású unokaöccsét Frigyes Ágostot arra, hogy katolizáljon, aki ezután nem sokkal II. Ágost néven megszerezte a lengyel trónt és egészen 1733-ban bekövetkezett haláláig uralkodott az országban.³

Ezt követően a család evangélikus fele követelte II. Ágosttól, hogy mondjon le a családi vagyon rá eső részéről. Az újdonsült lengyel király ezt a kérdést úgy oldotta meg,

¹ vö.: BEKE, M., *Esztergomi érsekek 1001-2003*, SZIT, Budapest, 2003, 326.

² vö.: BEKE, M., *Esztergomi érsekek 1001-2003*, SZIT, Budapest, 2003, 327-328.

³ vö.: MESZLÉNYI, A., *A magyar hercegprímások arcképsorozata*, SZIT, Budapest 1970, 30.

hogy Keresztély Ágostot bízta meg a családi vagyon fent említett részének kezelésével.⁴ Ennek következtében mind a lengyel trón, mind pedig a Szász Hercegség rájuk eső része katolikus kézbe került.

A rendelkezésre álló források még azt is megemlítik, hogy ezt követően Keresztély Ágost nagyon jól sáfárkodott a családi vagyonnal, ugyanis az gyarapodott és szépen fejlődött az ő ideje alatt.⁵

Keresztély Ágost érsek a magyarországi viszályok és annak kényes diplomáciai bonyodalmai idején – például a Rákóczi szabadságharc során vállalt közvetítő szerepével, illetve a Károly király koronázásakor felmerülő diplomáciai jellegű konfliktus gyors és hatékony rendezése által - is hatékonyan segítette a békés és tartós kompromisszumok megtalálásának ügyét Magyarországon.⁶

Keresztély Ágost legjelentősebb diplomáciai szolgálatban elért sikerei minden kétséget kizáróan a spanyol örökösödési háború (1700-1714) idején vállalt külügyi hivatalviselése során elért komolynak mondható eredmények voltak. A szász bíboros az örökösödési háborút közvetlenül megelőző időszakban elsősorban azon fáradozott, hogy XIV. Lajos Franciaországával szemben létrehozzon egy elsősorban katonai jellegű szövetséget, majd a háború alatt ennek megtartásában és a harcok diplomáciai eszközökkel való segítésében vállalt meghatározó szerepet. Ezen diplomáciai küzdelmek során - természetesen csak a háborúhoz kapcsolódó politikai kérdésben – még a pápával, XI. Kelemennel (1700-1721) is konfliktusba került, amit a háború lezárását követően rögvest rendeztek is a szemben álló egyházi felek.⁷ Az, hogy ezt a szövetséget több, mint tíz éven át egyben tudta tartani és működtetni is, igen komoly diplomáciai teljesítménynek mondható.

A spanyol örökösödési háború idején és azt követően pedig Keresztély Ágost volt az a diplomata, aki Regensburgban az állandósuló birodalmi gyűléseken képviselte a Habsburg császár és a Katolikus Egyház érdekeit, olykor igen erősnek mondható politikai ellenszélben. Keresztély Ágost ezen a diplomáciai szolgálatát is - egészen 1725-ben bekövetkező haláláig - lelkiismeretesen teljesítette.⁸

Ezekből a röviden felsorolt életrajzi adatokból és az adott kor technikai és utazási lehetőségeinek ismeretéből kiindulva sejthetjük, hogy Keresztély Ágostnak rengeteget kellett

⁴ vö.: MESZLÉNYI, A., *A magyar hercegprímások arcképsorozata*, SZIT, Budapest 1970, 30.

⁵ vö.: BEKE, M., *Esztergomi érsekek 1001-2003*, SZIT, Budapest, 2003, 327.

⁶ vö.: FORGÓ, A., *Kardinal Christian August von Sachsen-Teitz und der Herrschaftsantritt Karls VI.* in BRUNERT, M.-E. - FORGÓ, A. – STROHMEYER, A., *Kirche und Kulturtransfer-Ungarn und Zentraleuropa in der Frühen Neuzeit*, Aschendorff, Budapest 2019, 73-74.

⁷ vö.: MESZLÉNYI, A., *A magyar hercegprímások arcképsorozata*, SZIT, Budapest 1970, 31.

⁸ vö.: MESZLÉNYI, A., *A magyar hercegprímások arcképsorozata*, SZIT, Budapest 1970, 33.

utaznia, hiszen ezek a feladatok sokszor megkövetelték a helyváltoztatást a szász bíborostól. Ennek a diplomáciai kötelességnek köszönhetően nagyon sokszor volt távol Magyarországtól és ebből következően az esztergomi főegyházmegyétől is.

Ezekkel a gyakori utazásokból fakadó távolléteivel ugyan ellentétbe került a Trienti Zsinat azon rendelkezésével, amely a püspökök helyben maradását írta elő, azonban a birodalmi hagyományokra és a köz érdekére hivatkozva végül elérte, hogy ezt a kötelességet ne kelljen szó szerint betartania. A püspökök helyben maradási kötelessége alól egyébként maga a Trienti Zsinat is megfogalmazott néhány kivételes esetet, melyek Keresztély Ágostra is igazak voltak. Egyik korábbi publikációmban már írtam arról részletesebben is, hogy Keresztély Ágost a lelkipásztori kötelességeit elsősorban helynökei és esperesei segítségével tudta teljesíteni, akikkel rendszeres levelezésben állt; ami jelzi számunkra, hogy a rengeteg utazás és a diplomáciai szolgálatok sokasága nem akadályozta a szász bíborost abban, hogy foglalkozzon lelkipásztori kötelességeivel is.

Ebben a mostani publikációban az esztergomi érsek 1713-1715 közötti *visitatio canonica*-hoz kapcsolódó levelezéseiből kísérlem meg rekonstruálni, hogy Keresztély Ágost egészen pontosan hol is tartózkodott 1711-1713 között. Megvizsgálom többek között azt, hogy Keresztély Ágost mely városokban, milyen helyeken fordult meg ezekben az esztendőkből és azt is, hogy feltehetőleg ehhez mennyit kellett utaznia.

Az esztergomi érsek életrajzi adatainak segítségével azt is megkísérlem feltárni, hogy a *visitatio*-s levelezésekben megjelölt helyeken vajon milyen okokból kellett jelen lennie és nagy valószínűséggel milyen feladatokat, milyen helyzeteket kellett megoldania ott az esztergomi érseknek.

Keresztély Ágost 1711-es tartózkodási helye:

A 1713-1715 között megtartott *visitatio canonica*-hoz kapcsolódó levelek között az első természetesen az a levél, amelyben Keresztély Ágost elrendeli a *visitatio canonica* megtartását. Ebben a levélben Keresztély Ágost Gyerkényi Pyber László általános

helynökének írt levelében meghatározta a *visitatio* legfontosabb céljait, megfogalmazza a plébánosok és esperesek által megválaszolendő főbb kérdéscsoportokat, amelyek egyben ki is jelölték a kánoni látogatás menetrendjét.⁹

Keresztély Ágost a fent említett levelet a pozsonyi kúriában fogalmaztatta meg 1711. december 2-án.¹⁰ Az adott év utolsó hónapjaiban tehát nagy valószínűség szerint Magyarország fővárosában, Pozsonyban tartózkodott az esztergomi érsek.

Tudjuk jól, hogy a fent említett esztendőben április 11-én kötötték meg a Habsburgok és a magyar rendek a szatmári békét, amellyel lezárult a Rákóczi szabadságharc. A béke megkötése után azonban igen hamar sok feladat és egyéb rendezendő konfliktus került felszínre, amelyek viszonylag gyors és tartós megoldásra és rendezésre vártak; s amelyekkel kapcsolatban fontos volt a békés párbeszéd kezdeményezése egy országgyűlés keretében. Ezen a vitás kérdések tisztázásának és az országgyűlés előkészítésének feladatai is okai lehettek annak, hogy Keresztély Ágost decemberben még, vagy éppenséggel újra Pozsonyban tartózkodott. Az előbbieken megfogalmazott okokat megerősíthetik számunkra azon más rendelkezésre álló források is, amelyek szerint Pozsonyban 1708-1715 között zajlott az az országgyűlés, amelynek többek között a magyarországi egyházak közötti - régóta fennálló - ellentétek rendezése volt az egyik legfőbb célja.

Az 1711-es esztendő azért is jelentős a magyar történelemben, mert ekkor halt meg – meglehetősen hirtelen – I. József császár és magyar király, s az ő helyére lépő III. Károly koronázásának ügye is komoly előkészítést igényelt, egy – néhány hónappal azelőtt lezárult szabadságharc utáni - viszonylag rendezetlen helyzetben. Ennek a helyzetnek a diplomáciai kezelése is fontos ügy volt, nemcsak a Habsburgoknak, de személyesen – a hozzájuk lojális – Keresztély Ágostnak is.¹¹

Az 1711-es esztendő decemberében tehát Pozsonyban találjuk Keresztély Ágostot, amit egyfelől azzal magyarázhatunk, hogy az országgyűlés következő szakasza fontosabb kérdéseinek előkészítésekor személyesen kívánt jelen lenni, másrészt az esztergomi érsek fővárosi tartózkodását az is indokoltá tehetette, hogy a trónörökös Károly herceg magyarországi megkoronázásának előkészületeiben részt vett.

A fent említett összetett körülmények ismeretében ugyanakkor azt is megállapíthatjuk, hogy Keresztély Ágostnak a rendkívül fontos és kényes diplomáciai feladatainak ellátása

⁹ vö.: Primási Levéltár (PL), *Archivum Ecclesiasticum Vetus* (AEV), Esztergom, 2012, 2128/1, 1-3.

¹⁰ vö.: PL, AEV, Esztergom, 2012, 2128/1, 1.

¹¹ vö.: FORGÓ, A., *Kardinal Christian August von Sachsen-Weitz und der Herrschaftsantritt Karls VI.* in BRUNERT, M.-E. - FORGÓ, A. – STROHMEYER, A., *Kirche und Kulturtransfer-Ungarn und Zentraleuropa in der Frühen Neuzeit*, Aschendorff, Budapest 2019, 73-75.

mellet komoly gondja volt az egyházmegyét érintő lelkipásztori kérdésekre is, amit a bevezetőben említett visitatio-t meghirdető levele egyértelműen bizonyít számunkra.

Keresztély Ágost 1712-es tartózkodási helyei:

A visitatio canonica-val kapcsolatba hozható az 1712-es esztendőből származó levelek jóval bővebben állnak rendelkezésünkre. Ezen levelek sorát egy Keresztély Ágosttól származó levél nyitja, amelyet az érsek 1712. január 21-én fogalmaztatott meg és küldött el Pozsonyba Pongrácz Imre és Mártonffy György espereseknek.¹² Ezt a levelet azonban már nem Pozsonyból, hanem Máriavölgyből (monasterio Tallensi) küldte az érsek.

Az 1712-ből származó visitatio-s levelek sorában két másik levél, amelyeket Pyber László még 1712. január 4-én¹³, illetve január 8-án¹⁴ fogalmazott meg, szintén Máriavölgybe lettek címezve, amely tények arra engednek következtetni, hogy Keresztély Ágost az év első néhány hetét nagy valószínűség szerint a máriavölgyi pálos kolostorban tölthette, s talán az előző esztendő utolsó napjait is. Ez nem okoz különösebb meglepetést számunkra, hiszen Keresztély Ágosttal kapcsolatban több forrás is egybehangzóan állítja, hogy az érsek 1711-ben elvállalta a pálos rend protektorságát, s azt is, hogy a máriavölgyi pálos kegyhely különösen kedves volt számára.¹⁵

Keresztély Ágostról tudjuk még azt is, hogy az ezt követő esztendőekben meglehetősen gyakran megfordult ezen a kegyhelyen, s ott bekapcsolódott a szerzetesek mindennapjaiba: ott tartózkodása alatt a pálos testvérekkel együtt lakott, az ő szabályaikhoz és egyszerűségükhöz igazodott; s olykor előfordult, hogy bekapcsolódott a lelkipásztori tevékenységekbe, melynek keretében például gyóntatást is vállalt. Néhány forrásunk beszámol még arról is, hogy Keresztély Ágost az itt töltött hetek alatt sem tétlenkedett, hanem Máriavölgyből intézte a különböző egyházmegyei és politikai ügyeket.¹⁶

A fentebb említett levéltári adatok alapján tehát nagy valószínűséggel megállapíthatjuk, hogy Keresztély Ágost 1711 utolsó napjaiban és 1712 januárjának első heteiben Máriavölgyben tartózkodott a pálos szerzetesek között, akik különösen közel álltak a szívéhez.

¹² vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/2, 4.

¹³ vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/2, 42.

¹⁴ vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/2, 45.

¹⁵ vö.: BEKE, M., *Esztergomi érsekek 1001-2003*, SZIT, Budapest, 2003, 328.

¹⁶ vö.: MESZLÉNYI, A., *A magyar hercegprimások arcképsorozata*, SZIT, Budapest 1970, 48.

A máriavölgyi „ősi” kegyhely:

A máriavölgyi kolostor és kegyhely Pozsonytól nagyjából két-három órányi útra található északi irányban. A kegyhely történetének kezdeti szakasza sajnos a történelem homályába vész, ugyanis arról csak - objektív megerősítést nélkülöző - legendákat ismerünk, ráadásul több eredettörténet is ránk maradt magával a Máriavölgy közelében történt csodával kapcsolatban is.

A máriavölgyi kegyhellyel kapcsolatban egy helyi, kegyes hagyomány azt tartja, hogy még Szent István királyunk (997-1038) uralkodásának idejére vezethető vissza annak eredete. Ezen hagyomány arról számol be, hogy Szent Gellért püspök példáján felbuzdulva egyre többen választották Magyarországon a remete életet.

A legenda szerint a XI. század első felében egy ilyen elrejtett életet élő remete faragta ki a későbbi kegyszobrot, amelyet a század második felében többször megismétlődő belpolitikai viszályok és háborúskodások miatt elástak, s csak szűk kétszáz évvel később került elő újra. A kegyszobor előkerülése utáni korai évtizedekből is említenek a kegyszoborral kapcsolatban csodákat, azonban az igazi „áttörést” az hozta el, amikor II. András királyunk (1205-1235) idején egy kis fából készült kápolnát is építettek hozzá. A Boldogságos Szűz Máriáról elnevezett kis fa kápolna „idejében” még több csoda jelezte a kegyszobor, valamint a máriavölgyi kegyhely jelentőségét.¹⁷

A kegyhely ezen évszázadaival kapcsolatban azonban nincs hiteles történeti emlékünkhöz, így ezek az elbeszélések inkább kegyes hagyománynak tekinthetők, mint konkrét tényeknek. Az óvatosságot az is indokolta teszi ebben a kérdésben, hogy szokásban volt régebben a kegyhelyek, kegyszobrok Szent István királyunk korába való visszavezetése azok tekintélyének növelése céljából.

A kegyhely történetével kapcsolatos első történetileg hiteles forrásunk Nagy Lajos királyunk (1340-1380) korából származik. Lajos király ugyanis az 1370-es évek második felében négyszeres török túlerővel szembeni győzelmét követően Mariazell-be ment hálát adni a Szűzanyának. Ezen útjáról visszatérve értesült arról, hogy Pozsony közelében is van egy kis kápolna egy kegyszoborral, ahol sok csoda történik. Nagy Lajos Máriavölgybe is elment tehát és a hely hitelességéről meggyőződve elrendelte, hogy építsenek fel egy kolostort

¹⁷ vö.: PÁSZTOR, L., *A máriavölgyi kegyhely a XVII-XVIII. században*, in Regnum Egyháztörténeti évkönyv 5., Magyar Katolikus Történetírók Munkaközössége (MKTM), Budapest, 1943. 563.

a kegykápolna mellé, valamint oda telepítette a pálos szerzeteseket; akiknek e területen való meggyökeresedését komoly adományokkal is támogatta.¹⁸

Ezeket a pálosok számára adományozott javadalmakat később Nagy Lajos királyunk lánya Mária királynő (1382-1387), valamint az uralkodásban őt követő Luxemburgi Zsigmond királyunk (1387-1437) is megerősítették.¹⁹ A máriavölgyi pálos kolostor szintén a Boldogságos Szűz Máriáról lett elnevezve.

A máriavölgyi fából készült kápolna helyére Rozgonyi László építtetett kegytemplomot majdnem száz évvel később 1471-ben.²⁰ Az ezt követő évszázadok során egyre népszerűbb lett a máriavölgyi kegytemplom és a pálos rend is szépen gyarapodott, aminek egy újabb állomása volt az, hogy Keresztély Ágost is támogatta és segítette őket többek között protektorsága által.²¹

A kegyhely történetével kapcsolatban feljegyezték még, hogy 1634-ben maga Lippay György – akkor még, mint veszprémi püspök - vezetett ide engesztelő zarándoklatot azért, hogy a királynők városában éppen pusztító pestis járvány miatt kérje a Szent Szűz anyai oltalmát.²²

Máriavölgy tehát egy egészen régi korokba visszanyúló történelemmel dicsekedő, magyar kegyhely volt – és ma is az -, amelynek fejlődését, kiépülését története során sok király és nagy ember is támogatta. Ezen támogatók sorának egyik kiemelkedő alakja volt Keresztély Ágost, aki maga is szívesen ment oda többek között a lélekben való felüdülést keresni.

Máriavölgy lelki fontossága mellett nagy előnye volt még az is, hogy a kegyhely földrajzi fekvése praktikus szempontból is kedvezett az államügyekben aktív érseknek, hiszen Pozsonytól mindösszesen 12 km-re volt található, Bécstől pedig csupán 42 km választotta el. Ezeket a kis távolságokat szükség esetén akár fél nap alatt is meg lehetett tenni.

Keresztély Ágost 1712-es lehetséges pozsonyi tartózkodása:

A 1713-1715 közötti *visitatio canonica*-val összefüggésben álló dokumentumok még tartalmaznak 1712-ben keltezett leveleket, szám szerint hármat, amelyeket februárban írtak, s

¹⁸ vö.: PÁSZTOR, L., *A máriavölgyi kegyhely a XVII-XVIII. században*, in Regnum Egyháztörténeti évkönyv 5., Magyar Katolikus Történetírók Munkaközössége (MKTM), Budapest, 1943. 565.

¹⁹ vö.: BOROVSZKY, S., *Magyarország vármegyéi és városai - Pozsony Vármegye*, Apollo, Budapest, 542.

²⁰ vö.: BOROVSZKY, S., *Magyarország vármegyéi és városai - Pozsony Vármegye*, Apollo, Budapest, 543.

²¹ vö.: MESZLÉNYI, A., *A magyar hercegprimások arcképsorozata*, SZIT, Budapest 1970, 46.

²² vö.: PÁSZTOR, L., *A máriavölgyi kegyhely a XVII-XVIII. században*, in Regnum Egyháztörténeti évkönyv 5., Magyar Katolikus Történetírók Munkaközössége (MKTM), Budapest, 1943. 563.

szintén – az éppen Pozsonyban vizitáló - Pongrácz Imrétől és Mártonffy Györgytől származnak, azonban érdekes módon egyikre sincs ráírva, hogy hová küldték azokat. Ezeket a leveleket 1712. február 4-én²³, február 5-én²⁴, valamint február 26-án²⁵ fogalmazták meg a fent említett esperesek.

Egy negyedik – szintén 1712-ben írt – levelet február 15-én²⁶ fogalmazták meg, ebben azonban már egyértelműen olvasható, hogy Bécsbe küldték el ugyan csak Pongrácz és Mártonffy. Fontosnak tűnik megjegyeznünk emellett még azt is, hogy a címzés nélküli leveleket Pozsonyban írták, míg a február 15-én datáltat – amit Bécsbe küldtek a vizitáló papok – Nagyszombatban. Felmerülhet bennünk a kérdés, hogy mi a magyarázata annak, hogy a „pozsonyi leveleket” nem címezték meg az egyébként Pozsonyban vizitáló esperesek?

Ennek magyarázata abban állhat, hogy 1712-ben Pozsonyban még mindig zajlott az országgyűlés, ráadásul ekkor már kifejezetten közel volt Károly megkoronázásának – 1712. május 22. – az időpontja is. Több forrás is megerősíti Keresztély Ágost aktív részvételét ezen komoly súllyal rendelkező diplomáciai események alakításában – és az ott felmerülő kényes viták elsimításában -, így nagy valószínűséggel megállapítható, hogy február elején és végén Pozsonyban tartózkodott az esztergomi érsek.

Az érsek pozsonyi tartózkodása magyarázhatja tehát azt is, hogy – az egyébként szintén a magyar fővárosban vizitáló esperesek - nem címezték meg a leveleket, hanem egyszerűen „belső postával” juttatták el azokat Keresztély Ágosthoz.

A február 15-én kelt levél pedig – amelyet Bécsbe küldtek a vizitátorok – arra enged következtetni, hogy Keresztély Ágost, mint közvetítő diplomata ekkor éppen nagy valószínűség szerint Bécsben tartózkodhatott talán azért, hogy egyeztessen a Habsburg udvarral, majd február vége felé ismét visszatért Pozsonyba egyeztetni a fővárosban tartózkodó magyar rendekkel. Ismerjük Keresztély Ágosttal kapcsolatban azt a tényt, miszerint a Habsburg ház és a magyar rendek közötti tartós békének elkötelezett híve és patrónusa volt,²⁷ így nem tűnik elképzelhetetlennek, hogy akár többször is vállalta a két főváros közötti ingázást a tartós kompromisszum egyengetése céljából.

Ezen levelek alapján tehát megállapítható, hogy Keresztély Ágost nagy valószínűséggel február első két hetében Pozsonyban tartózkodott az országgyűlésen való

²³ vö.: PL, AEV, Esztergom, 2012, 2128/2, 48.

²⁴ vö.: PL, AEV, Esztergom, 2012, 2128/2, 56.

²⁵ vö.: PL, AEV, Esztergom, 2012, 2128/2, 58.

²⁶ vö.: PL, AEV, Esztergom, 2012, 2128/2, 60.

²⁷ vö.: FORGÓ, A., *Kardinal Christian August von Sachsen-Weitz und der Herrschaftsantritt Karls VI.* in BRUNERT, M.-E. - FORGÓ, A. – STROHMEYER, A., *Kirche und Kulturtransfer-Ungarn und Zentraleuropa in der Frühen Neuzeit*, Aschendorff, Budapest 2019, 73-74.

részvétel okán, majd onnan elutazott Bécsbe és ott tevékenykedhetett február derekán - feltehetőleg azért, hogy egyeztessen a Habsburg udvarral - majd pedig a hónap vége felé ismét visszatért Pozsonyba, ahol megint csak diplomáciai ügyeket intézhetett, s közvetíthetett az uralkodó és a magyar rendek között.

Az 1712-ben a *visitatio canonica*-val kapcsolatos – és az esztergomi főegyházmegye ügyeivel foglalkozó - levelek tanúsága alapján ismételten megbizonyosodhatunk arról, hogy Keresztély Ágostnak fontos diplomáciai kötelességei teljesítése mellett megint csak gondja volt az esztergomi egyházmegyéjére is.

A fent említett levelezések ezen felül azt is megerősítik, hogy Keresztély Ágost – a kor viszonyaihoz mérten - sokat utazott az 1712-es esztendő első hónapjaiban. Ezekkel az utazásokkal azonban az volt a célja, hogy a békét és a valódi kompromisszum megszületését készítse elő a magyar rendek és a Habsburg uralkodó között. Ennek a tartós kompromisszumnak a létrehozásával pedig a magyar katolikusság békéjét és annak újjáépülését is megalapozta.

Ennek a sok utazásnak és diplomáciai erőfeszítésnek tehát Magyarországon az 1712. május 22-i legitim királykoronázás s ezzel együtt egy stabilnak mondható kompromisszum megteremtése, valamint a hön áhított tartós béke megszületése lett a gyümölcse.²⁸

Keresztély Ágost 1713-as tartózkodási helyei:

Az 1713-1715-ös *visitatio canonica*-val kapcsolatos dokumentumok között négy levél található, amelyeket 1713-ban fogalmaztak meg Keresztély Ágost munkatársai.

A fent említett levelezések első dokumentumát Petróczy Tamás honti esperes fogalmazta meg 1713. március 21-én, amelyet természetesen Keresztély Ágostnak címzett, s ezt a levelet Máriavölgybe küldte.²⁹ A kronológiai sorrend szerinti második levelet 1713. május 31-én Pyber László esztergomi általános helynök fogalmazta meg és küldte Keresztély Ágostnak a kissé rejtélyesnek tűnő Posonii-Rakosini-nek nevezett helységbe.³⁰

Az időrendben harmadik levél 1713. június 17-én lett datálva, amelyet egy bizonyos Lutanich János nógrádi esperes küldött az esztergomi érseknek, s ezt a levelet már Sopronban kapta meg Keresztély Ágost.³¹ Végül a dokumentumok között fellelhető, időrendben

²⁸ vö.: BEKE, M., *Esztergomi érsekek 1001-2003*, SZIT, Budapest, 2003, 328.

²⁹ vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/5, 85.

³⁰ vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/3, 73.

³¹ vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/7, 106.

negyedik levelet 1713. augusztus 12-én fogalmazta meg ismételten Petróczy Tamás esperes, és a címzés alapján egy bizonyos „Rákoss” nevű helyre küldte el a minden bizonnyal ott tartózkodó Keresztély Ágostnak.³² Ezek a levelek és címzéseik több érdekességet és izgalmas kérdést tartogatnak a számunkra.

Az 1713-as esztendőben Magyarországon lezajló főbb politikai eseményekkel kapcsolatban biztos tudásunk van arról, hogy ebben az évben az 1708-ban összehívott pozsonyi országgyűlés még mindig tartott. Néhány forrás tanúsága alapján azonban tudjuk azt is, hogy 1712 augusztusában pestis járvány tört ki Pozsonyban, aminek következtében az országgyűlésen részt vevő követeknek el is kellett hagyniuk a fővárost; s ezután nem sokkal – a járvány elhúzódása miatt - III. Károly magyar király ideiglenesen fel is függesztette a magyar diétát.

III. Károly király néhány hónappal később – 1712 decemberében – ugyan újra összehívta a követeket Pozsonyba, hogy megszerkesszék a törvényeket, azonban a járvány ismét felütötte fejét a fővárosban, amelynek következtében ismételten meg kellett szakítani az országgyűlés munkáját, és életük megmentése érdekében haza kellett küldeni a rendek képviselőit. A pestis járvány újbóli megjelenése miatt tehát III. Károly magyar király ismét felfüggesztette az országgyűlést és csak másfél évvel később az 1714. március 6-án megkötött rastadti békét követően – amellyel a spanyol örökösödési háborúra tett pontot - hívta össze újra a magyarországi diétát.³³

Az 1713-as esztendőben a spanyol örökösödési háború lezárása már küszöbön állt, mert ekkorra mind a franciák, mind pedig a birodalmiak kimerültek a 13 éve folyamatosan tartó harcokban.³⁴ Ennek a békének az előkészítése természetesen hosszú és fáradtságos munka volt, így nem meglepő, hogy a császár csak a béke megkötése után hívta össze újból a magyar országgyűlést.

A pozsonyi országgyűlés aztán annak rendje és módja szerint 1714. szeptember 8-án ismételten megkezdte a törvényhozói munkát és egészen 1715. június 15-ig - annak bezárásáig - már együtt is maradt.³⁵

A pozsonyi országgyűlésről 1712 decemberében tehát Keresztély Ágostnak is – amennyiben ezen a diétán személyesen jelen volt - menekülnie kellett, hiszen ő sem akart a

³² vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/4, 98.

³³ vö.: SZALAY, J.-BARÓTI, L.; *A magyar nemzet története 4.*, Lampel Róbert, Budapest, 1895, 65.

³⁴ vö.: MESZLÉNYI, A., *A magyar hercegprimások arcképsorozata*, SZIT, Budapest 1970, 33.

³⁵ vö.: SZALAY, J.-BARÓTI, L.; *A magyar nemzet története 4.*, Lampel Róbert, Budapest, 1895, 65-66.

járvány áldozata lenni és ekkoriban még a spanyol örökösödési háború lezárásának előkészítésével kapcsolatos kötelmei is elszólíhatták Pozsonyból.

Keresztély Ágost 1713-as tartózkodási helyeivel kapcsolatban tehát felmerülhet bennünk a kérdés, hogy pontosan hol is lehetett ebben a szintén bonyodalmakkal és járvánnyal terhelt esztendőben? A kérdés azért sem könnyű, mert 1713-ban még azért tartott a spanyol örökösödési háború (1700-1714) amelyben diplomáciai téren aktív szerepet játszott Keresztély Ágost, és a magyar országgyűléssel, valamint az aktuális esztergomi *visitatio canonica* ügyeivel is foglalkoznia kellett, jóllehet a pozsonyi diéta ebben az esztendőben éppen fel volt függesztve.

Keresztély Ágost 1713-as tartózkodási helyeinek a kérdésével egyik forrásunk sem foglalkozott eddig behatóan, csupán egy érsekek életrajzait röviden leíró könyv jegyezte meg az esztergomi érsekkel kapcsolatban, hogy a spanyol örökösödési háború miatt „ismét hosszabb külföldi tartózkodásra kényszerült.”³⁶

Mindezek ismeretében tehát a fentebb említett három levéltári adat támpontot adhat nekünk azzal kapcsolatban, hogy – nagy valószínűség szerint - hol is tartózkodhatott az Keresztély Ágost az 1713-as esztendő tavaszi és nyári hónapjaiban.

Az 1713. március 21-én kelt és Máriavölgybe küldött levél³⁷ arról tanúskodik, hogy azokban a napokban, vagy akár több héten át Keresztély Ágost – akkoriban már szokása szerint - a pálos kolostorban töltötte napjait. A kegyhelyhez fűződő személyes és jó viszonyából kiindulva elképzelhető, hogy a szász bíboros szokásához híven ekkor is ott töltődött és pihent, esetleg a nagybőjti időszakban a szerzetesekkel együtt törekedett arra, hogy lelkiekben egy kicsit elmélyüljön.

Keresztély Ágost 1713-as soproni tartózkodása és annak lehetséges okai:

Az 1713. június 17-én datált levél – amelyet Lutanich János küldött Keresztély Ágostnak – végül a győri egyházmegyéhez tartozó Sopronban talált rá a címzettre. Nem véletlenül írtam azt, hogy végül, ugyanis Lutanich János nógrádi esperes jó humorérzékének emléket állítva a levél címzés részéhez csak annyit írt oda, hogy „vel ibi, ubi.”³⁸ Ezt követően

³⁶ vö.: BEKE, M., *Esztergomi érsekek 1001-2003*, SZIT, Budapest, 2003, 327.

³⁷ vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/5, 85.

³⁸ vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/7, 106.

egy – minden kétséget kizáróan - más kezétől származó későbbi írás áthúzta ezt a mondatot és ceruzával odaírta, hogy „Sopronium.”³⁹

A fenti címzés cinikusnak is mondható voltából két dolog is következik: egyfelől az, hogy ekkoriban már megszokott volt az a jelenség, miszerint a szász bíboros sokfelé jár, és nem lehet tudni pontosan, éppen hol is tartózkodik, így Lutanich János az érsek hivatalnokaira bízta a pontos címzést. A javítás tanúsága alapján a másik fontos tény pedig az, hogy valamilyen okból június hónapban éppen - a győri egyházmegye területén - Sopronban tartózkodott Keresztély Ágost.

Keresztély Ágost soproni és egyben győri egyházmegyei tartózkodását több lehetséges ok is magyarázhatja. Az elképzelhető indokok felsorolása előtt megemlíthetjük, hogy Keresztély Ágost esztergomi érsekként sem mondott le a győri egyházmegye kormányzásáról, hiszen annak 1707 után - püspök-adminisztrátorként – is vezetője maradt⁴⁰, így semmi szokatlan nem lehetett abban, hogy ezekben a hónapokban személyesen is ellátogatott ezen egyházmegyéjébe különösebb indok nélkül.

Tudjuk jól azt is, hogy Keresztély Ágost a győri egyházmegyében több alkalommal is tartott *visitatio canonica*-t. Az első *visitatio canonica* 1696-1697 között zajlott a rábaközi főesperesség területén⁴¹, szinte rögtön azután, hogy Keresztély Ágost győri püspök lett. Keresztély Ágost az ottani második *visitatio canonica*-ját nem sokkal később 1698-ban tartatta a győri székesegyházi főesperesség területén.⁴² Tudomásunk van egy harmadik *visitatio*-ról is, amit 1713. június 21-én kezdtek meg éppen Sopron városában az arra kijelölt helyi esperesek.⁴³

A fenti tényekből szintén következik, hogy a győri egyházmegyének lelkipásztori gondozását sem hanyagolta el, hiszen amint lehetősége nyílt rá, azonnal felmérte, hogy mik az egyházmegye szükségletei és realitásai. Ebből az állításból kiindulva pedig az sem lenne meglepő, ha 1713-ban is tudatosan látogatott volna el ide, hogy az egyházmegye, valamint a *visitatio canonica* aktuális helyzetéről személyesen is tájékozódjék.

Semmi meglepő nem lenne abban sem, ha egyszerűen csak úgy döntött volna, hogy a pestis elől ugyan elmenekül, de a közeli területeken marad - amelyek nincsenek messze sem

³⁹ vö.: PL, AEV, Esztergom, 2012, 2128/7, 106.

⁴⁰ vö.: *Archi-Episcopi Strigonienses: compendio dati, ac festis honoribus celsissimi ...*, Typis Academicis Societatis Jesu, Tyrnaviae 1752, 149.

⁴¹ vö.: VARGA, I., *A canonica visitatio – Fogalma, rövid története, jelentősége*, Vigila, 42/2, Budapest, 1977, 106.

⁴² vö.: VARGA, I., *A győri székesegyházi főesperességegyházlátogatási jegyzőkönyvei 1698-ból*, Arrabona – Múzeumi közlemények 13., Győr, 1971, 179.

⁴³ vö.: BÁN, J., *Győregyházmegye multjából IV. szám 2. rész - Sopron újkori egyháztörténete*, Székely és Társa, Sopron, 1939, 283.

Pozsonytól, sem pedig Béctől -, arra az esetre, ha a járvány elmúltával rövid időn belül vissza kellene térnie az akkori magyar fővárosba, vagy éppen Bécsben kellene valamely fontos ügyben eljárnia.

A soproni tartózkodás lehetséges indokai között az is szerepelhetett, hogy – mivel abban a városban is segítette a jezsuiták megtelepedését⁴⁴ – náluk tett látogatást a jó kapcsolatok ápolásának céljából. Természetesen az sem kizárt, hogy ezen indokok mindegyike ott volt az érsek Sopron városában tett látogatását elősegítő motivációk között.

Véleményem szerint Keresztély Ágost soproni tartózkodását még egy másik – győri egyházmegyei szempontból mindenképpen – fontos esemény is indokolta. Tudjuk ugyanis Keresztély Ágostról, hogy a győri egyházmegyében – akárcsak az esztergomi főegyházmegyében – általános helynökei segítségével kormányzott, akikkel rendszeres levelezésben is állt.⁴⁵

A rendelkezésre álló forrásaink megerősítenek bennünket abban is, hogy Keresztély Ágostnak a győri egyházmegyében két helynöke volt: Matuschek András és Kontor István.⁴⁶ Matuschek Andrásról tudjuk, hogy 1699-1713 között volt Keresztély Ágost győri helynöke. Matuschek András halála előtt Kontor Istvánt ajánlotta maga helyett vicarius generalis-nak⁴⁷, majd 1713 májusában meghalt.⁴⁸ Matuschek András halálát követően ideiglenesen – mindössze néhány hónapig - Nádasdy László csanádi püspök látta el a helynöki feladatokat Győrben; nem sokkal később pedig - 1713 szeptemberének második felében – Keresztély Ágost Kontor István győri kanonokot nevezte ki az ottani általános helynökének.

Kontor Istvánról több fontos forrás is megjegyzi, hogy helynöki kinevezése előtt Sopronban volt plébános és 1713 júniusában – a „soproni levél” keletkezésekor⁴⁹ - jó eséllyel még ott is működhetett, hiszen az egyik vele kapcsolatos leírásban olvashatunk egy beszámolót, miszerint Kontor 1712. november 20-i győri kanonoki beiktatását követően még egy ideig „Sopronban maradt a plébánia ügyeinek elintézésére.”⁵⁰

⁴⁴ vö.: BEKE, M., *Esztergomi érsekek 1001-2003*, SZIT, Budapest, 2003, 327.

⁴⁵ vö.: KELEMEN, A., *Keresztély Ágost herceg katolikus restaurációs tevékenysége a győri egyházmegyében*, Pannonhalma 1931, 22.

⁴⁶ vö.: KELEMEN, A., *Keresztély Ágost herceg katolikus restaurációs tevékenysége a győri egyházmegyében*, Pannonhalma 1931, 23.

⁴⁷ vö.: KELEMEN, A., *Keresztély Ágost herceg katolikus restaurációs tevékenysége a győri egyházmegyében*, Pannonhalma 1931, 27.

⁴⁸ vö.: KELEMEN, A., *Keresztély Ágost herceg katolikus restaurációs tevékenysége a győri egyházmegyében*, Pannonhalma 1931, 27.

⁴⁹ vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/7, 106.

⁵⁰ vö.: BEDY, V., *A győri székeskáptalan története – Győregyházmegye múltjából III.*, Győregyházmegyei Alap Nyomdája, Győr, 1938, 457.

Mindezek ismeretében valószínűsíthetjük azt is, hogy Keresztély Ágost azért tartózkodhatott még 1713 júniusában Sopronban, hogy a Matuschek András által a győri helynöki posztra ajánlott Kontor Istvánt személyesen is megismerje, esetleg beszéljen vele az elvárásairól, valamint a leendő győri vicarius generalis feladatairól. Erről azonban részletesebb levéltári, vagy egyéb források hiányában nem tudunk meggyőződni maradéktalanul.

Keresztély Ágost 1713-as fertőrákosi tartózkodásával kapcsolatos kérdések:

A 1713-1715-ös *visitatio canonica*-val kapcsolatos levelezésekben – mint már korábban említettük - az 1713. május 31-én, illetve az 1713. augusztus 12-én megfogalmazott levelek a rejtélyesnek tűnő „Posonii-Rakosini”⁵¹, valamint – minden bizonnyal - magyar nevéen „Rákoss”⁵² nevű helységbe lettek elküldve, ahol Keresztély Ágost ezekben a napokban nagy valószínűség szerint tartózkodott. Ezen levelek címzéseit olvasva felmerülhet bennünk a kérdés, hogy vajon pontosan mely települést takarta ez a kétszer is említett név és mely okok tették szükségessé, hogy Keresztély Ágost itt tartózkodjon ezen esztendő májusában és augusztusában?

A már korábban említett két levélben Rákoss, vagy a Posonii-rakosini megnevezésben is megjelenő helység nagy valószínűség szerint a Sopron közelében található Fertőrákos nevű kis település lehetett. Ezt az állítást többek között az is igazolja, hogy a győri megyéspüspököknek a középkor óta volt Fertőrákoson egy kis kastélyuk, amely adott esetben nyári rezidenciaként is szolgálhatott.

Ez a kis település távol volt a városi forgatag zajától, a Fertő-tó mellett idilli környezetben, ami segíthette Keresztély Ágostot a nyugodt munkában, valamint a pozsonyi – és a Sopronban is megjelenő - pestis járványtól is messze volt. Fertőrákos előnyei közé tartozott földrajzi adottsága is, hiszen szintén közel volt mind Pozsonyhoz, mind Bécshez. Ezek alapján ideális helyválasztásnak mondhatjuk egy olyan érsek számára, aki szeretett közel lenni Magyarországra és a Habsburg uralom számára fontos események helyszíneire.

⁵¹ vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/7, 73.

⁵² vö.: PL, *AEV*, Esztergom, 2012, 2128/7, 98.

Fertőrákos rövid története:

Fertőrákos Szent István királyunk uralkodásától kezdve a győri egyházmegye területéhez tartozott, melyet eredetileg Rákos néven emlegetnek a korabeli dokumentumok. A források tanúsága szerint Rákos településének a középkortól kezdve a győri püspökök voltak a földesurai és ez az állapot lényegében nem is változott Keresztély Ágostig. Tudunk olyan győri püspökről is – Pethe Márton (1598-1605) –, aki állandó lakhelyét Rákoson rendezte be.⁵³

A győri püspökök 1311-ben építettek először kastélyt Fertőrákoson, amelyet időről-időre felújítottak, átépítettek. Az oszmán seregek az 1683-as nagy offenzíva idején súlyos károkat okoztak ebben az épületben, amelynek helyre hozási munkálatait Keresztély Ágost fejezte be.

Ebben a rákosi kastélyban tartózkodott nagy valószínűséggel 1713 nyarán is, hiszen ezekben a hónapokban Sopron városában is komoly pestis járvánnyal kellett szembenézniük a helyieknek, amely elmúltáért többek között bünbánati napokat is tartottak a város papjai és lakosai; Keresztély Ágost pedig Rákosról személyesen irányította a betegek és szegények ellátását.⁵⁴

Láthatjuk tehát, hogy az 1713-as esztendő sok szempontból mozgalmas éve volt Keresztély Ágostnak a magyar egyház ügyeit illetően. Ebben az évben kellett új általános helynököt kijelölnie a győri egyházmegyében, ennek okából tartózkodhatott több hónapon át Sopronban, valamint Fertőrákoson. Ebben az évben a pestis járvánnyal való küzdelemben is segítenie kellett a magyarországi egyházmegyéit, s ezen felül a győri visitatio-s eredményekkel, valamint a további teendőkkkel kapcsolatos tervekkel is személyesen foglalkozott.

Keresztély Ágosttal kapcsolatban sokszor olvashattunk arról, hogy a győri egyházmegyében nem tartózkodott sokat, mivel diplomáciai kötelességei elszólították a Német-római Birodalom más területeire. Ezt a Keresztély Ágostról kialakult képet azonban úgy tűnik, árnyalnunk kell, mivel látható, hogy a komoly súlyú problémák – általános helynök kinevezése, pestis járvány kezelése, soproni visitatio – kezelésénél személyesen is jelen volt

⁵³ vö.: BÁN, J., *Győregyházmegye multjából IV. szám 2. rész - Sopron újkori egyháztörténete*, Székely és Társa, Sopron, 1939, 103.

⁵⁴ vö.: BÁN, J., *Győregyházmegye multjából IV. szám 2. rész - Sopron újkori egyháztörténete*, Székely és Társa, Sopron, 1939, 294.

egyházmegyében, s ezzel hathatósan tudta segíteni az ottani folyamatokat; emellett pedig hívei felé is kifejezte, hogy fontos számára övéinek üdvössége. Az meg már szinte nem is szokatlan, hogy ezen tevékenységei közepette még az esztergomi visitatio-s ügyek intézésére is volt figyelme és energiája.

Összegzés:

Az 1713-1715-ös esztergomi visitatio canonica-val kapcsolatos levelezésekből tehát megállapíthatjuk, hogy Keresztély Ágost 1711 vége és 1713 között keveset utazott és alapvetően Magyarországon tartózkodott. Bár Keresztély Ágost sokat utazott és Magyarországtól gyakran volt távol, ezen években mégis a hazai területeken tartózkodott.

Keresztély Ágost magyarországi tartózkodásának okai között találhatjuk a kényes magyar ügyeket, mint a királykoronázás, az országgyűlés hazai katolicizmust is érintő ügyei, valamint az új győri helynök kijelölése és a soproni visitatio ügye. Ezekben az években, amik a magyar történelem és az esztergomi-, valamint a győri egyházmegyékben is meghatározóak voltak, személyes jelenlétével gondoskodott az ügyek intézéséről.

Ezek a tények, amelyek abban erősítenek meg minket, hogy Keresztély Ágost az igazán fontos ügyeknél Magyarországon tartózkodott és személyesen tevékenykedett talán árnyalhatják bennünk azt a képet, amely azt mutatja, hogy Keresztély Ágost barokk püspökként távol volt az országtól és a magyar ügyek és a lelkipásztori kötelességek kevésbé voltak fontosak számára.